

Katastrof undveks av mopedkrångel

Getå, Surte, Tuve... svenska ortnamn som förknippas med jordskred och mänskliga katastrofer. För precis 60 år sedan, 1959, såg 22-åriga Grels Berglund till att en liknande katastrof undveks i Ådalen. Han sprang för livet och fick stopp på ett tåg i sista minuten.

– Det kunde ha blivit värre än Surte, suckade byrådirektör Bror Fellenius från Järnvägsstyrelsen, nuvarande SJ, när han inspekterade resplatsen följande dag.

Katastrofen i Surte, en och en halv mil norr om Göteborg, fanns då ännu i färskt minne. Den inträffade den 29 september 1950. Enorma jordmassor rasade då från en järnvägsbank och störtade ned mot Göta älv.

Några minuter tidigare hade ett persontåg passerat. Nu blev den mänskliga olyckan inte värre än att en person omkom och ett 30-tal bostadshus raserades.

Vid raskatastrofen 1918 i Getå intill Bråviken ovanför Norrköping omkom minst 42 personer på ett tåg med 170 passagerare. Det exakta antalet omkomna är fortfarande inte klarlagt.

Getåolyckan inträffade den 1 oktober, alltså i höstas för 100 år sedan, då jordbanken under järnvägen plötsligt rämndade och jorden rasade ned mot vattnet i en förkastningsbrant på sträckan mellan Åby och Krokek. Tåg nummer 422 spårade ur i full fart.

Sprang mot stationen

Mitt i natten mellan den 4 och 5 februari 1959 var det sekunder från att något lika ödesdigert hade inträffat strax söder om Kramfors i Ångermanland. Det var då den unge last- och lagerarbetaren Grels Berglund blev allas hjälte.

Grels Berglund arbetade på Ådalens Järn- och skeppshandel och bodde i Fiskja. På kvällen onsdagen den 4 februari skulle han ta mopeden in till stan och hälsa på en kompis.

Han upptäckte att mopedens krånglade och bad sin far Johan Berglund, bosatt i Ytterfalle, Frånö, att få låna hans. Det gick fadern inte med på. Han behövde den själv. Grels fick ta sin egen opålitliga moped.

För att sträckan skulle bli lite kortare följde han gamla landsvägen, Kyrkviksvägen, längs vattnet in mot Kramfors. Det brukade han aldrig göra annars. Denna grusväg blev sällan använd sedan en ny och belagd väg, som följde den nuvarande sträckningen för riksväg 90 förbi Gudmundrå kyrka, hade tagits i bruk.

Vid 23.30-tiden puttade Grels Berglund hemåt igen på sin krånglande moped. Han passerade stadens brännrop och avstjäpningsplats för snö vid Kyrkviken och fortsatte mot Skärviken. Där gick grusvägen nära järnvägen som gjorde, och

Grels Berglund vid platsen där raset inträffade.

Här syns hur järnvägsrälsen har vridit sig och hänger över raset.

fortfarande gör fast den nu är flyttad längre från vattnet, en ganska vid och tvär sväng kring en bergkalle.

Här fanns då också ett övergångsställe med ljussignaler. Grels stannade där för att kunna se bättre medan han kollade tändstiftet och försökte få mopedmotorn att spinna.

När han höjde blicken skymtade han att marken ett tiotal meter från honom hade rasat ned mot vattnet. En stolpe som bar upp elledningen för tåget lutade kraftigt. Han hörde också hur det dånade och brakade.

Genast begrep han vad som kunde hända: ett snälltåg, tåg nummer 56, som kom söderifrån brukade passera Frånö strax nedanför Kramfors vid den här tiden på natten.

Vad skulle han göra? Mopeden fick han inte fart på. Grels Berglund var en spänstig och vältränad ung man och fattade snabbt sitt beslut: han började omedelbart springa allt vad benen höll in mot stan med sikte

på järnvägsstationen där. Det var en sträcka på närmare två kilometer.

Fötterna halkade och slirade i snömodden. Men det vara bara att pinna på.

Katastrofen undveks

Med andan i halsen nådde Grels Berglund fram till järnvägsstationen strax nedanför Babelsberg och ropade till stationsinspektören: "Stoppa tåget!"

Stinsen förstod faran och larmade sin kollega på stationen i Frånö, fyra kilometer söderut, som också genast fattade vad det var fråga om och tände stoppsignalen.

Tåget var redan på väg in mot stationen, men lokföraren hann uppfatta det röda ljuset och lyckades slå till bromsen. Vagnarna gnisslade och gnällde mot rälsen. Sedan blev det tvärstopp.

De 35 passagerarna, varav hälften låg i sina sovovagnar, kastades framåt av den häftiga

rörelsen och undrade först vad som hänt. Det fick de snart reda på.

Medan detta pågick fortsatte jordbanken att rämna och rasa ned mot Kyrkviken. Det blev en våldsam förödelse. Stolpar knäcktes och bröts av. Rälsen vred sig på en sträcka av närmare 30 meter och blev hängande över allsköns skräp och bråte som spreds från brännropen.

Ute i viken försköts den halvmetertjocka isen bort från land när vattnet trycktes undan av jordmassan. Ledningarna för elektricitet och telefon slets sönder.

Dagen efter rädde stor uppståndelse på platsen. Nyfikna samlades i snabbt växande skaror och måste hållas undan. Från Stockholm anlände geologisk och annan expertis för att betrakta och begrunda vad som hänt.

Någon erinrade sig att det redan några dagar tidigare, på lördagen, hade upptäckts en

kraftig spricka vid sotpinnen nära järnvägsbanken. Det gavs då order om att tågen inte fick köra fortare än 20 kilometer i timmen förbi Kyrkviken.

Efter det hade inget mer inträffat, men kylan hade slagit om till blidvåder.

Fick 1 000 kronor

På torsdagen skulle Grels Berglund arbeta som vanligt, hade han tänkt. Det blev inte så mycket med det. Han kallades snart till rasplatsen för att hyllas av allvarsamma herrar från Järnvägsstyrelsen.

Som belöning för sin rådhighet fick han ta emot 1 000 kronor, "en skär och ovikt tusenlapp" som det stod i tidningarna. Dessutom skulle han få åka gratis på SJs tåg under en månad. Ett telegram från landshövding Eric Wesström nådde honom också, vid sidan av andra hyllningar.

Gång på gång måste hjälten berätta vad han sett och vad han gjort när han stod vid järnvägsövergången mitt i natten och startade sin sprängmarsch.

– Jag hörde ett fruktansvärt dån, värre än om åskan gått, sade han.

Den katastrof som hade undvikits tack vare Grels Berglunds rådhighet och beslutsamhet väckte förstas uppmärksamhet över hela landet.

En och annan tyckte att den belöning han fick var i snålaste laget.

Häkanstorps socialdemokratiske arbetarkommun i Västergötland skrev till kommunikationsminister Gösta Skoglund, även han socialdemokrat, och protesterade. Gratifikation var, tyckte västgötarna, "helt enkelt simpelt tilltaget mot de stora värden Grels Berglund räddade".

Enkel fråga av Fällidin

En rad kända personer, bland dem professor Nanna Swartz, förre statsministern Rickard Sandler (med rötter i Ådalen) och flera socialdemokratiske riksdagsmän, var av samma uppfattning. Även de vände sig till kommunikationsministern. Belöningen var "allt för ringa", ansåg de.

En nyvald och då obekant riksdagsman, "herr Fällidin (Centerpartiet)", bosatt i Ramvik några mil söder om Kramfors, tog också upp saken i en så kallad enkel fråga i Andra kammaren. Han undrade om statsrådet Skoglund ville "medverka till att Grels Berglund får en gratifikation av den storlek som motsvarar vad en utbredd opinion anser skäligt".

Knappt 20 år senare var frågeställaren känd i hela riket som statsminister Thorbjörn Fälldin. Det är ovisst om hans framstöt 1959 hade någon verkan.

Anselm Jenmyr